

Érzékelés és értelmezés
DLA értekezés tézisei

Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskola
Témavezető: Kicsiny Balázs
Konzulens: Lázár Eszter
Szemző Zsófia
2018

Dolgozatomban kategóriák közötti határhelyzetekre kérdezek rá kortárs magyar művek és művészi stratégiák rendszerezése során. Kijelölt fogalmakat véve alapul, szubjektív módon rendszerezek hazai munkákat, azok megértése, értelmezése és saját munkáim megértése végett.

Relációesztétikai nézőpont

Nicolas Bourriaud, az 1998-ban megjelent *Relációesztétika* című könyvében azt írja, hogy a műalkotás egy közös világ kiindulópontja, amelyre új és új kapcsolatok épülhetnek,¹ a modern művészet pedig lehetővé tette a párhuzamos, plurális szemléletet,² ahol a képzelet csökkenti a valóságot és lebontja a preconcepciókat.³ Nicolas Bourriaud szerint a művészet „*egyfajta találkozásállapot*”⁴ és a műalkotások végtelen tendenciájúak. A **SZ.A.F. Mécs Miklós, Fischer Judit: Pechsorozat N.2** című munkája beilleszthető e keretbe.

Lehetséges-e nem lineáris fejlődésként értelmezni a művészi munkamódszereket, hanem spektrumként, amelyeket a művész folyamatosan bővít?

A hazai műveket **Nicolas Bourriaud Relációesztétikájának gondolati keretében** helyezem el, a *Relációesztétika* gondolati keretén belül három rendszerben:

1. a kizökkenés rendszerében:

*Milyen indítatásból lép ki egy alkotó a számára általános működésből egy másikba?
Hogyan jön létre kizökkenés által a relációs műalkotás?*

Relációesztétikai nézőpont, a kizökkenés fogalma

Grant H. Kester 2013-ban írja le a kizökkenés fogalmát: „*Az avantgárd műalkotás által kiprovokált törés ahhoz szükséges, hogy a befogadót kizökkenesse.*”⁵ Az alkotó elmozdul, ha a műalkotás kizökkeníti megszokott működési módjából; ez a működési mód lehet munkamódszer, médium, gondolati struktúra is. Vagy a befogadót zökkeníti ki helyzetéből vagy egy berögzült elképzelésből, előítéletből, megszokásból, magabazuhantságból, elszigeteltségből, magányból, éppen abból, ami miatt meg tudja szólítani az adott embert az adott mű. Esetenként a hely és helyzetbe kerülés egybeesik. **Bourriaud** a néző részvételéről beszél főleg a modernitás kapcsán: „*a Fluxus happeningjei és performance-ai már a művészi gyakorlat állandó elemévé váltak. A tranzitivitás egyidős a világgal, a műalkotásoknak pedig konkrét tulajdonsága.*”⁶ **Mécs Miklós Altkleider** című videósorozata erős kizökkenés.

1 Nicolas Bourriaud: *Relációesztétika*, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 21.old.

2 Nicolas Bourriaud: *Relációesztétika*, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 66.old.

3 Nicolas Bourriaud: *Relációesztétika*, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 67.old.

4 Nicolas Bourriaud: *Relációesztétika*, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 16.old.

5 Grant Kester *Életképek: A dialógus szerepe a társadalmilag elkötelezett művészetben* Kester, Grant, in A gyakorlatról a diskurzusig Kortárs művészetelméleti szöveggyűjtemény, Szerkesztette: Kékesi Zoltán • Lázár Eszter • Varga Tünde • Szoboszlai János Conversation Pieces: The Role of Dialogue in Socially Engaged Art, in: Theory in Contemporary Art Since 1985, Blackwell, Zoya Kocur – Simon Leung, 2008, 76-88. Fordította: Hock Bea, A fordítást ellenőrizte: Hornyik Sándor. 132.oldal.2.bekezdés

6 Nicolas Bourriaud: *Relációesztétika*, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 200. 21.old.

Relációesztétikai nézőpont, az autonóm műalkotás

Jacques Rancière szerint: „*A színházban az előadás alatt, ahogy a múzeumban, az iskolában, vagy az utcán is csak egyének vannak, akik a saját útjukat rajzolják a dolgok, tettek és jelek erdején át, amely körülveszi őket.*”⁷ Akkor felszabadult és autonóm-e a néző, ha a művész felszabadítja, vagy eleve az, ha lehetősége van találkozni a műalkotásokkal? A következő performanszművészeti példában a művek autonómok maradnak, érzelmi teret biztosítanak a néző számára és felbontanak megkövült dogmákat, amennyiben a környezetben lévők átengedik magukon az eseményeket vagy felfigyelnek rá. Ezek a jelenségek nem újkeletűek, a művészet lehetséges, hogy minden időszakban érintette a társadalmat és a fenségeset. **Szirtes János: Zágrábi madár és Prágai tavasz** című videómunkái autonóm műalkotások, ahogyan **Murányi Mózes Márton MMBau** című munkája hasonlóan autonóm műalkotás.

Relációesztétikai nézőpont, emberek találkozása

Nicolas Bourriaud a relációk és leginkább az emberek találkozásában látja a kortárs művészet lényegét „*Az emberiség és az istenség közötti, majd az emberiség és a tárgyak közötti viszonyok után a művészet az emberek közötti viszonyokra összpontosít.*”⁸ Amikor egy műben más emberek cselekszenek, akkor könnyebben megértünk folyamatokat, nem feltétlenül tudatos szinten. Lényeges vonatkozó mű **László Gergely és Rákosi Péter, a Technika Schweiz** projektje a **Dunaújvárosi Garázs Projekt** és a **Trapp Dominika és Dés Márton** által alapított **Csakoda**.

Saját munkák relációesztétikai nézőpontból a kizökkenés fogalma mentén

Kirajzolódni látszik számomra, hogy saját munkáimban is lényegi elem a kizökkenés és a kizökkenés. A véletlen tényezők együtthatója és a más valóságokba helyezkedésre tett kísérlet lehetőség a saját valóságból való kiszakadásra, és a saját esztétikai, érzelmi és gondolati konstrukciókból való kilépésre. Az utóbbi években szintén hangsúlyos lett a melléktermék mint produktum és a hibázás mint cselekvési forma. Érdekel a nevetséges és a nemes együttes jelenléte, a hiba. Munkáimban az időbeliség, és az emberi természet, valamint a környezethez és a természethez való viszony a leglényegesebb. Érdeklődésem sok esetben az antropológiai gondolkodásmód felé visz. Nem különítem el a műtárgyat és a nem tárgyasult műveket, ezek sokszor összeérnek. **Fűpárna** című munkám **Por meg Pára kiállításban** készült munkák, a **Bizonytalansági elv kollázs sorozat**, a **Töredezettségmentesítés egy örökkévalóság lesz** című kiállítás és a **Melléktermék** című kiállítás is ide sorolható.

2. a részvételiség rendszerében:

Tetten érhető-e, bármilyen ok, amely a kollektív vagy dialógus alapú alkotás felé viszi a művészt vagy a magányos vagy autonóm munka irányába fordítja?

Mennyire autonóm a csoportos munka? Akkor szabad-e a művész, ha autonóm alkotásokat hoz létre, vagy ha abban autonóm, ahogyan alkot?

Akkor felszabadult és autonóm-e a néző, ha a művész felszabadítja, vagy eleve, jó esetben adott módon az, ha lehetősége van találkozni a műalkotásokkal?

7 Jacques Rancière: *A felszabadult néző*, ford: Erhardt Miklós, Műcsarnok, 2011. p.16.

8 Nicolas Bourriaud: *Relációesztétika*, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 23.old.

Részvétel: együttműködésen alapuló gyakorlatok, a részvételiség esztétikai megközelítése és az autonóm műalkotás

Jacques Rancière 2008-ban, *A felszabadult néző* című kötetében írja, hogy az esztétikait nem szükséges feláldozni a társadalmi változás oltárán, mivel előbbi eleve magában hordozza utóbbi ígéretét. **Jan Verwoert** 2011-ben a *Notes on collaborative production* című írásában az autonóm választásról beszél: „*Ha van olyan kvalitás, amelyet meg kell őrizni, az a szabadság, hogy egy vagy több hanggal beszéljünk, egyedül vagy másokkal együtt*”.⁹ Ezt a dilemmát dolgozza fel **Mécs Miklós, Tulisz Hajnalka és Erlich Gábor Menő állás** című munkája. **Bogyó Virág Virágbolt** című munkája is lényeges a részvétel esztétika megközelítésének összefüggésében. A **Gruppo Tökmag: Kovács Tamás és Tábori András** alkotása, a **Sárkány Lee** szintén. **Saját példák a részvételiség esztétikai megközelítésére** az *Instant csoportkép* fotósorozat a *Mások ismerős történetei* videósorozat, akció, installáció, a *Kérdezz!* és a *Bubble of what we leave behind* című munka is.

A részvételiség etikai megközelítése

Grant H. Kester a *The one and the many* című könyvében a **dialógus** fontosságára helyezi a hangsúlyt. Kester azt is állítja, hogy „*az empatikus ismeret fogalmát mindenképpen a dialógusesztétika nélkülözhetetlenül összetevőjének tartom. A dialogikus projekt hozzájárulhat ahhoz, hogy mélyebb szolidaritás lépjen működésbe olyan személyek között, akiket már egyébként is összefűznek bizonyos materiális vagy kulturális tényezők.*”¹⁰ **Bourriaud** szerint a művészet egyszerre alanya és tárgya az etikának. Nincsen más funkciója, mint hogy ki legyen téve az érintkezéseknek. Fontos előkép **Várnagy Tibor: Mimi** című munkája és a Várnagy által vezetett **Liget galéria**. A részvételiség etikai megközelítéséről beszélve kiemelném a **Pneuma Szöv. 20 forintos operett I.** című munkáját. Szintén a részvétel etikai megközelítésének kategóriájába sorolható **Illés Zsófia Szonja CollectivePlant** munkája és **Soós Kata Propéra és Ahogy érzed, úgy meséled** című kiállítása is. A részvételiség etikai megközelítésének sokrétű példajaként említeném a **Rákócziterezést**.

Saját példák a részvételiség etikai megközelítésére: A csoportban alkotás, a közösségek keresése, a környezetemhez fűződő reláció értelmezése, vagy mindezekből való eltávolodás számomra fontos körülmény. Több projektben is dolgoztam, **Gonzague Lacombe**-bal és az **Exyzt**-tel, és **PLEBS-ként** pólókat szitáztunk és mobil szitaműhelyt üzemeltettünk, eseményeken. **Facilitátorként**, katalizátorként való működésemet jelzik a **Fal és beton fanzineok**, az **Indíték témateka** fanzine és kiállítás. A **Fiatalképzőművészek Stúdiója Egyesületben** és a **Laborban** valósultak meg a következő kiállítások, események: **Indíték témateka**, **Alaptanterv**, **Enyhén átszínezett és Co-op szövetkezet**, **Ébredni alszom elaludni kelek fel**, **Por és Pára** és a most még csak tervezett: **A világ hat vagy hét csodája**. Az **Enyhén átszínezett Daniela Krajcova** szlovák művésszel közös kiállítás, **Csatlós Judittal** az FKSE-ben, a **kerületi fiók könyvtárban és a Co-opban** állítottam ki. **Szalipszki Judittal** közös kurátori munkában dolgoztunk **Az Ébredni alszom elaludni kelek fel** kiállításon.

⁹ Jan Verwoert: *Notes on collaborative production*. p.2801-285 in.: Nina Valeria Kolowratnik and Markus Miessen: *Waking up from the nightmare of participation*, *expodium.nl*, 2012 ford.:Szemző Zs. 282.old.

¹⁰ Grant Kester *Életképek: A dialógus szerepe a társadalmilag elkötelezett művészetben* Kester, Grant, in *A gyakorlatról a diskurzushoz* Kortárs művészetelméleti szöveggyűjtemény, Szerkesztette: Kékesi Zoltán • Lázár Eszter • Varga Tünde • Szoboszlai János *Conversation Pieces: The Role of Dialogue in Socially Engaged Art*, in: *Theory in Contemporary Art Since 1985*, Blackwell, Zoya Kocur – Simon Leung, 2008, 76-88. Fordította: Hock Bea, A fordítást ellenőrizte: Hornyik Sándor. 137. oldal. 1.bekezd.

Részvétel, a hasznosság

Mika Hannula, művészeti író, kurátor, nem veti alá semmilyen ideológiának a részvételiséget, az egymáshoz közelebb kerülést gondolja leginkább lényegesnek, 2011-ben írja: „*A másként gondolkodásnak e hosszú hagyománya azt jelenti...felfogni a lassú cselekvésben rejlő lehetőségeket és a szélsőséges nehézségeket. Közelebb kerülve egymáshoz, kifejleszteni a belső változásokat és kihívásokat nem hagyva magunk a külső nyomásnak.*”¹¹ **Szijártó Zsolt** társadalomtudós a nyilvánosság, a részvétel, és a tér szempontjából részletes jellemzést ad a részvételi és köztéri projektek mibenlétéről. Szerinte a részvételi művészeti gyakorlatok „*a korábbi hierarchikus viszonyok demokratizálását, a passzivitására épülő individuális befogadási formák átalakítását aktív, közösségi kooperációvá.*”– ígérik.¹² Mennyiben volna csupa jó, ha megszűnnének az általa passzívnak és elitistának nevezett művészeti médiumok és művek, hiszen megszűnne a pluralitás és a választás lehetősége. A művészet szabadsága és a személyközi események saját tempója szorul háttérbe. Kizárólagosan a hasznosság felől közelítés szociális munkásként kezelné a művészeket, akik akár a legjobb akarattal és szándékkal, etikailag kifogásolhatatlan célkitűzések ellenére sem tudnak olyan változásokat elérni, mint egy közösségben sokáig jelenlévő szociális munkás szakember, másmilyen hatásokat tudnak elérni, reakciókat tudnak kiváltani.

Részvétel, tartós együttműködések a valóságban

„*Amennyire úgy gondolom, hogy öncsalás azzal áztatnunk magunkat, hogy a társadalom lépésről lépésre átalakítható volna, éppannyira azt is gondolom, hogy a „mikroszkopikus” méretű, közösségi szinten szerveződő kísérletek, mint például egy lakóbizottság vagy egyetemi bölcsőde stb., alapvető szerepet játszanak*”¹³ Félix Guattari idézett gondolatát folytatva tartós jelenléttel sok esetben valós segítséget nyújtanak nem művészeti, de részvételi kezdeményezések és együttműködések. Együttműködések során kreatív projekt módszerekkel dolgoznak különféle szereplők. Tartósan és hosszú távon vannak jelen közösségekben, közösséget alkotnak, így tudnak építkezni. Sok más kezdeményezés között gondolok itt olyan nagy jelentőséggel bíró hosszú távú jelenlétekre mint **L. Ritók Nóra Igazgyöngy alapítványa**, az **Éjjel-nappal 7ker program**, a **Bagázs Közhasznú Egyesület a Don Bosco Általános Iskola is Kazincbarcikán**, a **Dr. Ámbédkar Iskola Miskolcon és Sajókazán**, az **IndaHouse is Hernádszentandrás**on és **Perén**. Természetesen más kérdésekben aktív szervezeteket is említhetnék, de kiemeltem ezt a területet.

Részvétel: a művészet autonómiája, a művész autonómiája, a befogadó autonómiája

Akármilyen munkamódszerrel dolgozik is a művész, bármely médiumban akkor is alapvetés, hogy önazonos maradjon az alkotásával és annak tartalmával, formájával. Ugyan a művész zseni képét többek között **Bourriaud** is megdönti, ugyanakkor azt is állítja, hogy a párhuzamos valóságok világában a magányos művész, a relációsesztétika és a kollaboratív praxisok egyidejűleg léteznek. Bárminemű külső akár gazdasági autoriter nyomás is magával hozza az alternatív struktúrák kialakulását, az új közösségek létrejöttét. Ezzel párhuzamosan a külső, azaz valós és belső emigráció tudatos vagy tudattalan választását is. Azt gondolom, hogy a külső erőviszonyok megváltozása és az autoriter módon megváltoztatott intézményrendszer az alternatív színtér kibontakozásához vezet. Minden esetben és körülmények között máshogyan és más okokból, de kialakulnak alternatívák, már amennyiben ez időszakosan lehetséges. A rendszerváltás után átalakult intézmények jelenkori megszűnése esetében is.

11 Mika Hannula: if you are looking for honey, don't go off killing all the bees-the quest for the common good and the participatory community p.:79-87 in.: Nina Valeria Kolowratnik and Markus Miessen: Waking up from the nightmare of participation, expodium.nl, 2012. 83.old.

12 Szijártó Zsolt: *A részvétellel kapcsolatos művészeti projektek alapkoordinátái.* in.: Balkon 2017_11,12. 5.old.

13 Félix Guattari: *La révolution moléculaire.* (A molekuláris forradalom) 10/18. 1977.22.o.

3.és a helyhez való viszony rendszerében:

Milyen közegben és térben jönnek létre a művek?

Miért szólít meg egy hely?

Helyhez kötődő művek, a szociokulturális tér

Az 1971-ben **Henri Lefebvre** által meghatározott tér értelmezés, a **téri fordulat** szerint a tér nem pusztán forma, vagy terület, hanem szociokulturális és politikai tér, érdekes parallelként **Miwon Kwon 1997-ben a „One Place After Another: Notes on Site Specificity”** című írásában pedig térként, helyként kezel eseményeket és gondolatköröket is, visszajára fordítva vagy folytatva a Lefebvre-i gondolatot. Bishop szerint szabad a műalkotás és a művész helyzete és helyválasztása. Mindenki, aki köztérben dolgozik, láthatóvá tesz kulturális és szociális különbségeket. Éppen ezt teszi **Kaszás Tamás és Kristóf Krisztián a The Randomroutines: A nagy megmentés** című murális munkája. A **Helyhez kötődő saját munkák:** Ezek a munkáim szorosán kapcsolódnak a helyhez ahol létrejöttek: **Tassiana Nunez Costa**, brazil tipográfussal, közös **Nomansland, a Fal és beton** fanzineok. Az **1260** és a **Be fruitful című animációk** a 2016-ban, a New York-i White box galériában megvalósuló **585000m2** című kiállítás részei.

Helyhez kötődő művek, a műalkotás helyválasztása

A művészi szabadság azt jelenti-e, hogy a művész autonóm alkotásokat hoz létre, vagy autonóm abban, ahogyan és amikor, ahol és akivel alkot? **Kicsiny Balázs** egy csavarral a **Polifónia** köztéri projektjei közé ékelt egy magántér választást. **Kicsiny Balázs Ne utazz!-Utazz! „Egy kényelmetlen kiállítás a szobámban”** című munkája több szempontból is autonóm marad. **Az Architecture uncomfortable workshop The fifth corner**, az ötödik sarok és a **Tin house**, a bádoghenger című munkái a műalkotás helyválasztása kapcsán is kiemelhetőek. A kollektíva tagjai **Szederkényi Lukács, Ghyczy Dénes Emil, Szederkényi József, Szacs vay Gergely, Szabados Karolina**.

Helyhez kötődő művek, a gondolat mint tér

Miwon Kwon a tér mibenlétét helyezi fókuszba, és a tér válik egyfajta platformmá, amely bármi lehet. Legyen szó valós helyszínről vagy egyébről. Kwon szerint a műalkotás tartalma maga is egy hely. **Benczúr Emese, a Think about your future** lényeges példa, a **Nem mi voltunk!Crew feat. Bódi Lóránt: Zsidó strand** című munkája szintén, amely az **Enyészpontok 1.0** keretein belül jött létre **Don Tamás** kurátorral.

Helyhez kötődő művek, a hely pszichogeográfiai rétegzettsége

A pszichogeográfiai rétegzettségről a **„Rossz közérzet a kultúrában”** című írásában **Sigmund Freud** már 1930-ban azt írja, hogy a városban az ott megélt történelem pszichológiai rétegei mind egyidejűleg vannak jelen, bármi, ami ott valaha is történt, az nyomot hagyott. Tehát minden hely egyidejűleg magában foglalja a lehetséges párhuzamos valóságokat. Ez a rétegzettség mind fizikailag, mind pszichogeográfiai szempontból megtalálható a következő művekben, a kikölkentés mozzanata itt minden új rétegnél a történet irányváltása. **A Technika Schweiz és Katarina Šević: Gasium et Circenses – Lumen Fiók #2** című munkája lényeges a rétegzettség szempontjából is többek között. **Murányi Mózes Márton-Kaszás Tamás: Hobbisták** című kiállítása szintén. **Laci és Balázs** murális munkája, a **Sgraffito Kárpáti Anna szobraival** szintén lényeges rétegzett munka.

Helyhez kötődő művek, a közeg és a másik ember, mint hely

Az emberi közeg is hely. **Pierre Bordieu** szerint a közeg, a „milieu” nem egy földrajzi helyet jelent csupán, hanem hasonló életmódot élő embereket. Amennyiben egy idea és egy vágy is lehet tér, akkor lehetséges, hogy maga a másik, az ő világa válik az események terévé, tehát magában a találkozásban is keletkezik a tér. **Csatlós Judit** *a Különidejűségeink* című megnyitászövegében az antropológus felelősségéről beszél: „Az antropológus a másiktól mond valamit, az ő nevében beszél. Ez az interpretáció a közvetítő szerepével, felelősségével, etikai kérdésekkel terhelt.” – szerinte a belülről látás különbözteti meg az antropológust más kutatást végzőkről, de szubjektivitását be kell ismernie. **Hal Foster** szerint mára már az antropológia felé forduló művészek és kritikusok feloldják ezeket az ellentmondásokat egyszerre relativizálnak és központba helyeznek. A kortárs művészetben lezajlott etnográfiai fordulat az elmúlt 50 év minimalista, posztminimalista történetéből is következik. **Eperjesi Ágnes** *Vegyes házasság* című munkája az identitások rétegzettségére mutat rá.

4. Következtetések

Mivel leginkább a művészek és nem a résztvevők érzékeléséről kaphattunk némileg képet, és dolgozatomban inkább a művészek értelmezését vizsgáltam, a művészeknek feltett kérdésekből az rajzolódik ki leginkább, hogy a reláció, a csoport, és a részvétel keresése a dialógus alapú alkotási folyamat miatt fontos a számukra, azért, mert másokkal együtt gondolkozhatnak és cselekedhetnek. Még egy lényeges pont a véletlen faktor beengedése az alkotói folyamatokba, az a kérdésselvetés, hogy mennyiben tervezhető a kimenetel, a hatás.

Az egyéni alkotási módban, a művészek legtöbbször elszigetelten alkotnak. A részvételiség – és még az amúgy az 1990-es évek vége óta már teljesen bevett relációsztétika mint szemlélet – egyáltalán nem zárja ki, sőt magában foglalja az autonóm alkotást is, esetlegesen ismeretlen vizekre vezetheti a művészeket és a közönséget. A gondolati szabadság és közösségi, társadalmi, vagy egyéni autonómia mindkét esetben ugyanannyira fennáll, azt gondolom. Nem látok különbséget ezek között, a munkamódszer-spektrum részei. Az autonóm művek értelmezési és érzékelési tartománya is végtelen, ugyanúgy tartalmazzák a szabadság érzeteket. Az autonóm mű és az absztrakt mű menedék. De a közösség keresése és meg-megtalálása is ugyanannyira lehet menedék.